

TÁJRENDEZÉSI MUNKARÉSZ

1. TERMÉSZETI ADOTTSÁGOK

1.1. ALAPADATOK, TÉRSÉGI ADOTTSÁGOK

Pápakovácsi község Veszprém megye északi részén, a Bakonyalja és a Kisalföld találkozásánál, a Pápa-devecseri-sík kistájban helyezkedik el. A természeti adottságokat e kistáj vonatkozásában vizsgáltuk.

A település 9 kilométerre délkeletre fekszik a térség központjától, Pápától. Pápáról közvetlenül elérhető a Pápát Devecserrel összekötő közút mentén. Vasútvonal nem érinti.

A település része a 49 településből álló Pápai kistérségnek. A területfejlesztési koncepció Pápakovácsit lehetséges mikroközpontként jelöli meg. Lakossága 580 fő.

1.2. DOMBORZATI VISZONYOK

Pápakovácsi a Bakony és a Marcal-völgy közötti terjedelmes Pápa-devecseri-sík kistáj keleti felében helyezkedik el. A terület tengerszint feletti magasság értelmében közepes helyzetű (170 m), enyhén tagolt hordalékkúp-síkság. Az átlagos relatív relief 25-50 m/km². A Bakonyból a Marcalhoz siető patakok általában keletről nyugatra tartó párhuzamos völgyekkel szabdalják a kistáj felszínét. A völgyssűrűség átlagos értéke a kistájban 1 km/km²

1.3. GEOLÓGIAI ÉS TALAJTANI ADOTTSÁGOK

Pápakovácsi teljes közigazgatási területe a Rába és a bakonyi kisvízfolyások közös hordalékkúp-maradványa, amelynek kavicsanyaga számos helyen megmaradt. A felszín nagyobb részét azonban löszös-iszapos-homokos folyóvízi és lejtőüledékek borítják. Alóluk számos helyen felszínre bukkan a fekvő homokos, helyenként kavicsos pliocén anyaga is, amelyet helyenként tekintélyes vízhozamokat adó tározó rétegek tagolnak.

A táj uralkodó talajtípusai az erdőtalajok. Ezek közül legnagyobb területi részaránnyal az agyagbemosódásos barna erdőtalajok fordulnak elő. Általában löszös vagy más periglaciális üledékeken találhatók. Mechanikai összetételük homokos vályog, vályog, kisebb részben homok. Vízgazdálkodásukat gyakran nem a mechanikai összetétel, hanem a kőzet felszín közeli megjelenése alakítja. Utóbbi esetben szélsőséges vízgazdálkodás járul a sekély termőréteghez és teszi a talajtípust gyenge termékenységűvé. Ahol a termőréteg vastagság és a vízgazdálkodás nem korlátozott, termékenységük is kedvezőbb.

Az alacsonyabb térszínek periglaciális, löszös üledékeinek talajai a csernozjom barna erdőtalajok. Mechanikai összetételük homok, homokos vályog. Vízgazdálkodásuk a könnyű mechanikai összetételnek megfelelően nagy vízlevezető, közepes vízraktározó és gyenge víztartó képességgel jellemezhetők. A réti talajok felé jelentenek átmenetet a réti csernozjom talajok, melyeken elsősorban szántók, kisebb részben gyepterületek találhatók. A patakok, vízfolyások allúviumán (a földtörténeti jelenkorban kialakult áradmányos vagy hordalékos talaj vagy kőzet) lápos réti és réti talajok találhatók többségében vályog mechanikai összetétellel, szénsavas mésztartalommal. Előbbiek elsősorban a patakok, vízfolyások környékére korlátozódnak.

1.4. ÉGHAJLAT

A kistáj mérsékelt hűvös éghajlatú, de már a mérsékelt meleg övezet határain van. A csapadékviszonyok szempontjából a mérsékelt száraz éghajlattípusba sorolható a község éghajlata.

A napfényes órák száma 2000 óra/év körüli értéket mutat. Az évi középhőmérséklet 9,5 és 10,0 °C között változik, a vegetációs időszaké 16,0 és 16,5 °C között mozog. A csapadék évi összege 610-640 mm, ami az utóbbi években jelentős ingadozásokat mutat az évi mennyiségben és az év közbeni eloszlással kapcsolatban egyaránt, ami a mezőgazdasági termesztést hátráltatja (csapadékmentes, aszályos és a földek művelését akadályozó többletvizes, csapadékban dús időszakok szabálytalan váltakozása). Az átlagos szélesség 3,2 m/sec körüli. Leggyakoribb az északi és a déli szélirány.

1.5. VÍZRAJZI ADOTTSÁGOK

A Pápa-devecseri-sík kistáj teljes egészében a Marcal jobb oldali vízgyűjtő területe, amelyet egymással párhuzamosan a Marcalba siető patakok tagolnak. Az árvizek a kora nyári csapadékmaximum idején, a kisvizek ősszel a leggyakoribbak. Megjegyzendő, hogy a bauxitbányászat miatt a 70-es, 80-as években a bakonyi karsztvízkiemelés jelentős vízhozamcsökkenéssel járt, de a bányászat visszaszorultával a főkarsztvíz szintje fokozatosan emelkedik.

A vizsgált területen egy vízfolyás található, a belterületen is átfolyó Séd-patak. A Séd-patak a Marcalba ömlik. Helyszíni szemlénk idején a patakban nem volt víz.

A talajvíz szintje a patakvölgyben 2 m-nél magasabb, a völgyek közötti hátakon 4 m alatt van. Kémiai jellege elsősorban kalcium-magnézium-hidrogénkarbonátos. Mind a patakok vízhozama, mind a talajvíz mennyisége és szintje erősen függ az időjárástól. Az utóbbi évek már említett csapadékszegény és rapszodikus változó éghajlata számos forrás, patak kiszáradásához vezetett, vagy az állandó vízfolyást időszakossá tette valamint a talajvíz átlagos magassága is csökkent.

1.6. ÉLŐVILÁG

A vizsgált terület florisztikai térbeosztás tekintetében a Magyar vagy Pannóniai flóratartomány (*Pannonicum*) Alföldi flóraidéke (*Eupannonicum*) Kisalföldi flórajárásának (*Arrabonicum*) és a Dunántúli-középhegység flóraidéke (*Baconyicum*) Bakony-vértesi flórajárásának (*Vesprimense*) határán húzódik. A potenciális erdőtársulások között említhetők az ártéri puha- és keményfaligetek (*Salicetum; Querco-Ulmetum*), a gyertyános-kocsányos tölgyesek (*Querco robori-Carpinetum*) illetve a pusztai tölgyesek (*Festuco-Quercetum arrabonicum*), cseres-tölgyesek (*Quercetum petraeae-cerris*).

A patakparton általában megtalálható a patakkísérő növényfaj. A fás növényzetet többnyire a nyárok (*Populus sp.*) és fűzék (*Salix sp.*) fa- és cserjetermetű fajai képviselik. Egyes részeken megjelenik az enyves éger (*Alnus glutinosa*), a magyar kőris (*Fraxinus angustifolia ssp. pannonica*) valamint a dió (*Juglans regia*) és a nyír (*Betula pendula*). Néhol homogén foltokat alkot a nádas (*Phragmites australis*). A külterület keleti oldalán nagyrészt természetközeli területeket találunk, de a belterületről nyugatra lévő patakszakasz mentén is gyepek területek kísérik a vízfolyást.

A szántóföldi művelés a természetes erdőtársulásokat nagyrészt visszaszorította, azonban a szántóföldeket és földutakat, árkokat kísérő fás,

cserjés állományoknak jelentős természetvédelmi szerepe van. Búvó-, illetve táplálkozóhelyet nyújtanak pl. a futrinkáknak, lepkéknek, gyíkoknak. Kiváló élőhelyet jelent az énekesmadárfajok egy részének, mint a búbos pacsirtának, erdei pityernek, a sordélynak, vagy a gébicseknek. Megfelelő hálózat esetén lehetővé teszik az apró énekesmadarak, vagy a lepkék vándorlását, amelyek takarást, vagy különleges klímahatást igényelnek vándorlásuk során. Ezen kívül (ha változatos cserjefajokat telepítenek) fontos pollenforrást is jelenthetnek a haszonnövényeket beporzó rovarok számára.

A füves élőhelyeken elsősorban a rovarvilág gazdagsága érdemel említést, melyek közül is az egyenesszárnyúak (sáskák, szöcskék, tücskök), levélbogarak, pattanóbogarak emelkednek ki nagy egyedszámukkal. A lepkékről, mint mozgékony faunaelemről ritkán esik szó, de említést érdemel a magashegységi és nyugati fajok potenciális megjelenése.

Szintén a fűfélék jelentenek táplálékot a kistestű rágcsálóknak. A rágcsálók bagolyfajoknak pl.: erdei fülesbagoly, és kisragadozó emlősöknek, a gazos mezsgye mentén vadászó menyéteknek jelentenek táplálékot. Egyéb madárfajok közül említésre méltó az ősszel csapatokba verődő fenyőrigók, meggyvágókkal és szőlőrigókkal társulva. Az idő hidegre fordulásával zöldikék, tengelicek, fenyőpintyek gyülekeznek a mezőgazdasági területek közelében, melyek a ragadozó madarakat is vonzzák a könnyű préda reményében. Ilyenek az egerészölyv, a kékes rétihéja és a vörösvércse, amelyeket a rágcsálók csábítanak ide. A karvaly, a kis sólyom az apró madarakra vadászik.

2. TÁJ- ÉS TELEPÜLÉSTÖRTÉNET

Valaha jóval kiterjedtebb erdőségek borították a felszínt, és a mocsaras, vizenyős területek aránya is sokkal nagyobb volt. A külterület keleti részére ma is jellemzőek a mocsaras, nedves területek. Kisebb erdőirtások és a terület vízmentesítésére irányuló törekvések valószínűleg már a honfoglalás előtt történtek, de ez a folyamat a XII.-XIII. században válhatott általánossá. Az irtás a jobbágyságnak éves tevékenységei közé tartozott.

Az irtás két szakaszból állt: a kivágás és a föld megtisztítása a gyökerektől, tuskóktól. Először a fa törzsén, nem messze a tövétől fejszével körben, gyűrű alakban lefejtették a hancsot, ezért a fa kiszáradt (cserzés). A megkoszorúzott, jelelt fa kifejezéssel pedig azokat a fákat illették, melyeket meghagytak (pl. birtokhatár kijelölésére). A vágásra kijelölt fákat következő ősszel vágták ki. Szárítást elsősorban akkor alkalmaztak, ha a fát a helyszínen, levágás után elégették és a hamu így egyben trágyaként szolgált. Az elfűrészelt törzseket legallyaszták, csomóba rakták, majd csákánnyal, fejszével, irtókapával, ásóval kiszedték a tuskókat és a gyökereket, ezeket helyben elégették. A művelés az első évben ásóval és kapával kezdődött, majd legelő állatokat tereltek az irtásra, melyek trágyázásukkal a talaj-előkészítést segítették.

A település első említése 1352-ből való, Koachy néven. Magyar falunév, a településen élt lakók foglalkozására utal. A XVI. században nemesi családok által lakott falu beékelődött a hatalmas Esterházy uradalomba. A XVII. században a Somogyi grófok kezére került, később – a régi nemesekkel együtt – az Esterházyakkal osztják meg a birtokot. A XVIII. századra főként zsellérek lakják, akik a pápai Esterházyak, a Somogyiak és a század végén a Vallis grófok földjein dolgoznak. A falu lakossága ekkor megközelíti az 500 főt. 1920 és 1930 között 106 fő vándorolt el a faluból, a lakók egy ötöde.

A község külterülete volt Attya-puszta, Ó-Döbrönte, Gyula-major valamint Kup-Külsőerdészlak. Attya-puszta papi birtok volt a második világháború előtt. A középkorban kisbirtokos nemesek lakták, s 1544-ben pusztult el a török pusztítások következtében. 1945-ben a kármeliták kápolnát és remeteséget

építenek itt. Később el kellett hagyniuk a vidéket, de a közelmúltban a szerzetesrend visszatelepült.

1945-től körjegyzőség székhelye. Hozzá tartozott Kup, Nóráp, Ganna, Döbrönte. 1991-ben a körjegyzőségről levált Ganna és Döbrönte, de a másik két település ma is a körjegyzőség tagja.

1698-ban református anyaegyház van a településen, csupán 9 katolikus vallású lakót írnak össze. Középkori temploma a török hódítások alatt elpusztul. Hatvan évvel később már katolikus anyaegyház 307 hívővel. Jelenlegi barokk stílusú plébániatemplomát Esterházy Károly egri püspök építtette 1787 és 1793 között, és Szent Anna tiszteletére szentelték fel. A templomban barokk szószék és keresztelőkút látható. Ugyancsak a XVIII. században épült a Somogyi kastély, melyet 1816-ban építettek át klasszicista stílusban.

Jelenleg a községben az átlagosnál jobb az oktatási és kulturális ellátottság. A településen óvoda, iskola, művelődési ház, posta és orvosi rendelő is működik. Ezek az intézmények létfontosságúak a település jövője szempontjából.

3. TÁJHASZNOSÍTÁS

3.1. ZÖLDFELÜLETI ELEMENK VIZSGÁLATA

3.1.1. ÁLTALÁNOS TELEPÜLÉSKÉP, TELEPÜLÉSSZERKEZETI SAJÁTOSSÁGOK

Pápakovácsi településre jellemző a hurkos szerkezet, amely jelenleg is jól megfigyelhető, mert a nórápi utcai új beépítéseket leszámítva új beépítések nem változtatták meg a településszerkezet eredeti, karakteres megjelenését. A zezugos utcaszerkezet különleges, védelemre érdemes településképi érték.

A belterület a közút felől domboldalon kúszik fel egészen a templomig, amelynek karakterisztikus megjelenése meghatározó a településképi, az őt körülvevő lakóépületekkel együtt. A belterület nagy részét nem szeli át a forgalmas közút, nem veszélyezteti a települési értékeket. Bár számos ház átépült, az utcácsék nagy része még mindig őrzí egyszintes beépítésű, hagyományos elemeket hordozó képét. További jellegzetesség a település házain, hogy közülük számos terméskőlabazattal épült és terméskőből készült kerítésekkel is gyakran lehet találkozni (Somogyi kastély kerítése).

A zöldfelületi adottságok nagyon változóak a településen. A településszerkezeti jellegzetességekből adódóan a községnek vannak szűk utcái. Ezekben az utcákban a zöldfelület elhelyezésére alkalmas telepítési sáv vagy hiányzik, vagy nagyon keskeny (Kis utca, Séd utca). A település más részein azonban elgendően széles sáv van a zöldfelület kialakítására. Ilyenek a Fő utca, a Devecseri utca és a Nórápi utca.

A '70-es évek építési stílusában kiépült Nórápi utca zöldfelületi adottságai jól kihasználtak. Az ország más településein ebben az időszakban épült utcákhoz képest sokkal jobban növényesített. Az alkalmazott fafajok között főként gyümölcsfák, madárberkenye, hárs, nyír és fűz szerepelnek, amely elég vegyes képet mutat, de az alkalmazott cserjefajokkal együtt jelentős növényállományt eredményez.

A Fő utca és a Devecseri utca esetében is hasonló a helyzet. Egyes szakaszokat kivéve elegendően széles sáv áll rendelkezésre a növénytelepítéshez, ahol az előbb felsorolt fafajok szerepelnek. Jellemző a sövények karakteres megjelenése. E mellett a település egyes részein (Fő utca két templom közötti szakasza) dominálnak a tűlevelű örökzöldek, a tuják, a fenyők és hamisciprusok fajtái, melyek előnyük mellett számos hátránnyal rendelkeznek. Kitakarják az értékes épületeket, településrészeket (hiszen elég nagy termetűek lesznek),

szűkítik a teret, elsavanyítják a talajt, nem díszítenek virágaikkal és terméseikkel. Később azután különböző okok miatt felnyírják őket, ami után még kedvezőtlenebb képet mutatnak. Telepítésük csak mérsékelten javasolt.

Kellemes kis zöldterület a Kis és Fő utca találkozásánál lévő Szent Vendel szobrot körülölelő park.

A településszegély, illetve a településkapuk zöldfelületi szempontból kiemelt jelentőségű területek. A bevezető utak menti fásításokat tekintve Pápakovácsi kiemelkedően jó ellátottsággal rendelkezik. A települést Gannával összekötő út vegyes (hárs, akác) kettős fasora, a Pápára vezető út kőris, nyár, illetve hársfából álló fasora és a Kupra vezető út lepényfából álló félfasora koros, értékes egyedekből állnak, bár a fasorok kiegészítése, pótlása szükséges. A belterületek szegélye azonban már nem mutat ilyen esztétikus képet. A Devecseri utca bevezető szakasza nem egységes, de a rendezetlenség főként a Katica presszó környezetében tűnik ki. Ennek a területnek a rendezése rendkívül fontos a településképi szempontjából.

3.1.2. KÖZKERTEK, KÖZPARKOK

Templomkert és a környező központi zöldfelületek

A templom látványa nemcsak a Fő utca, hanem az egész település képében meghatározó. Kertje a településszerkezeti adottságok miatt nem foglal el nagy területet. Itt helyezték el az I. világháborús emlékművet. A templomkert a környező épített környezettel és zöldfelülettel magas esztétikai értékek hordozója. Rendkívül értékesek a kert idős hársfái, a szomszédos területen álló magas kőris, platán és fűz. A mályvacseréből álló sövény, az évelőkből álló díszkiültetés mind hangulatos, értékes elemei a templom környezetének. A telepített tuják azonban nem emelik ki az épített környezet elemeit, hanem inkább eltakarják. A díszítést, a figyelemfelkeltést, a helyhez illő környezet megteremtését a virágzó évelőkkel és cserjékkel hatásosabban meg lehet oldani, ahogyan ez meg is figyelhető.

Ki kell emelni a templom környéki házak dekoratív kiültetéseit. Itt az évelőkiültetéseken kívül puszpángból, fagyalból, gyöngyvesszőből, orgonából álló dekoratív nyírt sövények gazdagítják az utcaképet.

Központi területként érvényesül a Devecseri és a Fő utca találkozásánál lévő terület. Itt található egy Nepomuki Szent János szobor, amelynek környezetét jó szándékkal próbálták növényekkel díszíteni. Itt is hangsúlyozni kell azonban, hogy az ideültetett tuják, fenyők néhány év múlva nem kiemelik, hanem eltakarják a szobrot. A fagyalsövény, az egynyári díszkiültetés jó kezdeményezések, amelyet folytatni kell. Természetesen túlevelű örökzöldekkel is lehet hangsúlyt teremteni, de a helyüket jól kell megválasztani és mindig mérsékelten alkalmazandók.

3.1.3. INTÉZMÉNYKERTEK / JELENTŐS ZÖLDFELÜLETI IGÉNNYEL RENDELKEZŐ INTÉZMÉNYEK

Általános Iskola és Óvoda kertje

Az épületet övező, azt kiegészítő pihenést, kikapcsolódást nyújtó zöldfelület nem nélkülözhető egy olyan fontos intézménynél, mint az általános iskola. A ma ezt funkciót kiszolgáló egykori Somogyi kastély esetében ez maradéktalanul teljesül. Az épülethez nagy terület kapcsolódik, hatalmas, idős platánok, hársak, hamisciprusok, feketefenyő, tiszafa található itt. A kertépítészeti tér azonban nem teljes, a lehatárolások, az intim "zugokat" megteremtő cserjefelületek nagyrészt hiányoznak.

A közintézmények (Polgármesteri Hivatal, orvosi rendelő) előkertje gondozott, illeszkedik az utcaképbe. A sövények (mályvacserje, puszpáng) és

évelők (nőszirm, körömvirág, bőrlevél) idézik az évszázados növényalkalmazási hagyományokat. A túlevelű örökzöldek kiváltása azonban javasolt ezeken a részeken is.

3.1.4. ZÖLDFELÜLETI INTÉZMÉNYEK

Temető

A temető a belterület déli oldalán helyezkedik el. A szegélyén fás, cserjés sáv húzódik, amely elhatárolja a környezettől. Legnagyobb hiányossága, hogy kevés a növényzet. Néhány koros tuján, puszpángbokron és lucfenyőn kívül nincs számottevő növényzet. Hiányzik az elválasztás, a terek lehatárolása, az emlékkert cserjesávval történő lehatárolása a temető többi részétől.

Sportpálya

A sportpálya is a települési zöldfelületi rendszer része. Pápakovácsi sportpályája a belterület keleti határán található, nyárfával körbefásítva.

3.2. MEZŐGAZDASÁGI TERÜLET

Pápakovácsi község lakosságának döntő többsége a mezőgazdaságból élt. Az 1945-ös földreform következtében visszacsatolták a településhez korábbi birtokait. 1953-ban alakult az első tsz, majd egymás után alakultak és szűntek meg a szövetkezetek. 1962-ben egyesült a gannai tsz-szel. Pápakovácsin üzemegység működött, fő üzemág a szarvasmarha hizlalás, a tehenészet volt.

A kárpótlás során 38 helybeli lakos 181 ha földet igényelt vissza. Ekkor 30 egyéni gazdálkodó és egy Kft. Kezdte meg önálló tevékenységét, de folyamatosan alakulnak különféle magáncsoportosulások is.

A szántóföldek a külterület északi részén, kisebb hányadban a belterülethől nyugatra, illetve délre helyezkednek el. Többnyire homokos vályog fizikai féleségűek. A földeken főleg gabonanövényeket; búzát, árpát, kukoricát termesztnek. A szántók elég nagy területet foglalnak el, de számos helyen megszakítják őket gyepek, cserjesávok, amelyek táj- és természetvédelmi szempontból is fontosak.

A gyepek művelési ágú területek aránya jelentős. Ez a művelési ág a belterülethől keleti irányban nagy, összefüggő területen megtalálható, de északon és keleten is beékelődnek a szántóterületekbe.

A gyümölcstermesztés nem jelentős, csupán a lakóházak udvarán, vagy a házak előtt találunk gyümölcsfákat.

3.3. ERDŐTERÜLET

A külterületen nagyarányú a mezőgazdasági hasznosítás, de ennek ellenére található nagyobb, összefüggő erdő a területen. A közigazgatási terület keleti oldalán található nagyrészt összefüggő erdőterületek nagysága kb. 100-120 ha. Ezen kívül kisebb erdőfoltok, maradványok a gyepekben, valamint a vízfolyás és az árkok mentén is megfigyelhetők.

4. TÁJHASZNÁLATI KONFLIKTUSOK

A társadalmi-gazdasági folyamatokat tükröző táj sokféle szükségletet elégít ki. Egyes tájhasználatok gyakran korlátozóan hatnak más tájhasználatokra, és befolyásolják az ökológiai, az ökonómiai és a tájképi potenciálok

egyensúlyát. Mindig arra kell törekedni, hogy egy-egy tájhasználat ne borítsa fel ezt az egyensúlyt.

A szántók fásítása sok helyütt hiányzik annak ellenére, hogy nedves sávok, gyepek gyakran közük ékelődnek. Ilyenek a Nóráp felé vezető út melletti szántók is, amely mentén ugyan található fiatal akácfákból álló fasor, és néhány cserjecsoport is megjelenik, de ennél sokkal erőteljesebb lehatárolásra lenne szükség. A szántóterületek és földutak szegélyének, valamint a nagy felületű táblák fásítása, erdősávokkal történő tagolása egyrészt gazdasági, másrészt tájvédelmi, ökológiai érdek. A nagyobb, összefüggő területek hamarabb kiszáradnak, a szél, a hó nagyobb pusztítást végez bennük, másrészt kevés élő- és szaporodóhelyet biztosítanak az élőlényeknek.

Az utaknak, mint művi tájalkotó elemeknek meghatározó szerepük van a tájban, de a tájhasználatot lehetővé tevő feladat mellett tájképi megjelenésükkel és ökológiai módosító hatásukkal számolni kell. Emiatt az utak tájbaillesztése, tájökölógiai, funkcionális és esztétikai összhang megteremtése a feladat. Bár Pápakovácsi külterületi közútjai általában jól fásítottak, mégis van néhány szakaszuk, ahol teljes egészében hiányzik a növénytelepítés. Ilyen a Kup-Pápakovácsi útszakasz temetővel szemközti oldala. A mezőgazdasági és közlekedési terület közvetlen kapcsolata a közlekedést is veszélyezteteti és környezetvédelmi szempontból is kedvezőtlen.

A Nóráp felé vezető út mentén, illetve a belterületen az Ilona utca középső szakaszán illegális hulladéklerakást találtunk, amely tájképi és környezetvédelmi szempontból egyaránt konfliktusok forrása.

5. TÁJ- ÉS TERMÉSZETVÉDELEM

Pápakovácsi közigazgatási területén az Attyai-láprét országos jelentőségű vagy helyi jelentőségű védett természeti terület található. A védett terület nagysága 15 ha, kezelője a Balaton-felvidéki Nemzeti Park. Ezen a területen több helyen is feltör a Bakony karsztvíze, három állandó forrás biztosítja a vízutánpótlását a láprétnek. A védett terület egy karsztos süllyedékben található, amely üledékkel, hordalékkal töltődött fel. Több vizes élőhelyre jellemző növénytársulás található itt. Legfontosabbak a *Juncetum-subundulosi*, a sédbúzás mocsárrét (*Agrostio-Deschampsietum caespitosae*), a kékperjés láprét (*Succiso-Molinietum hungaricae*) és a nádas (*Phragmitetum communis*). Legfontosabb védett növényei: az illatos hagyma (*Allium suaveolens*), amely jégkorszaki reliktum, az őszi füzértkerces (*Spiranthes spiralis*), a szibériai nőszirm (*Iris sibirica*), a mocsári nőszőfű (*Epipactis palustris*).

A védett értékeken kívül fontos szerepet töltenek be a *természeti területek*, amelyek nyugaton kapcsolódnak a védett területekhez. Természetvédelmi szempontból értékes erdő és gyepterületek tartoznak ide.

Pápakovácsi közigazgatási területének belterületről keleti-délkeleti irányba elterülő részeit sorolták az *érzékeny természeti területek kategóriájába*. Az érzékeny természeti területekre (ÉTT) vonatkozó szabályokat a 2/2002 KÖM-FVM rendelet határozza meg. Az ÉTT bevezetésének célja a természeti (ökológiai) szempontból érzékeny földrészekben olyan természetkímélő gazdálkodási módok megőrzése, fenntartása, amelyek támogatással ösztönzött, önként vállalt korlátozások révén biztosítják az élőhelyek védelmét, a biológiai sokféleség, a tájképi és kultúrtörténeti értékek összehangolt megőrzését.

Az ún. *ökológiai kiegyenlítő felületek* a monokultúrák között a növény- és állatfajok egyetlen menedékei. Segítségükkel biztosítható a fajok mozgása, vándorlása intenzív mezőgazdasági környezetben (madarak, rovarok). Mivel a víz integráló szerepe közismert a természetben, ezért a vizsgált területen nagyon fontos ökológiai szerepe van a Séd-pataknak, beleértve a kísérő növény-sávot,

illetve a külterület keleti részének gyepes, nagy felületű nádas, mocsaras, erdős területeit is. Ezek a területek többnyire aranyvesszős-nádasokból, cserje- és fatermetű fűzekből, égeres foltokból, kőrises-nyárfás ligetekből állnak, de ide tartoznak a közigazgatási terület keleti oldalának erdőterületei is.

Az általános tájvédelem körébe tartozik az *egyedi tájérték* fogalma, amelyet az 1996. évi LIII. trv. is kiemel. Az egyedi tájértékek az ember társadalmi tevékenységével létrehozott tájalkotó elemek, melyek kultúrtörténeti, vagy esztétikai szempontból egy község számára jelentőssé váltak, de nem állnak műemléki, vagy természetvédelmi oltalom alatt. Tükrözik a falu múltját, kulturális hagyományait, védelmük ezért fontos. Minden egyedi tájértéknek közösségi jelentőséggel kell bírnia, és mindegyik környezetével együtt értelmezendő.

Pápakovácsi község egyedi tájértékei:

1. Feszület a Gannát Pápakovácsival összekötő út mentén
2. Feszület a Nórápi utca 11. sz. előtt
3. Nepomuki Szent János szobor a Devecseri és Fő utca találkozásánál
4. Szent Háromság szobor a Fő utca 12. sz. előtt
5. Gólyafészek a Fő utca 6. sz. előtt
6. I. világháborús emlékmű a római katolikus templom kertjében
7. A templomkert négy idős hársfája (*Tilia sp.*), valamint szomszédos területen található magas kőris (*Fraxinus excelsior*) és platán (*Platanus x hybrida*)
8. Rk. templom mögötti műkő feszület
9. Szent Vendel szobor a Kis és Fő utca találkozásánál
10. Kőrisek (*Fraxinus sp.*) és nyárok az Attya-pusztára vezető úton
11. Feszület a Pápa felé vezető út mentén, Lapostelek dűlővel (0115 hrsz.) szemben
12. Feszület a temetőben
13. A Katica presszó szomszédságában álló két idős fűz (*Salix alba*)

6. JAVASLAT

6.1. ZÖLDFELÜLETRE VONATKOZÓ JAVASLATOK, ZÖLDFELÜLET-SZABÁLYOZÁS

Pápakovácsi településközpontja és történeti településszerkezete védendő települési örökség. Ez nem elsősorban az egyes objektumokra vonatkozik, hanem azok térbeli rendjére, a telekrendszerre, a táji adottságokra. Tükrözi a történeti értékrendet és kultúrát. Megfelelő zöldfelületi rendszerrel kiemelhetők az értékes részletek, együttesek és eltakarhatók a kevésbé előnyös megjelenések, kiegészítve, hozzáadva az épített környezet értékeihez. A zöldfelületi kiültetések szintén tükrözhetik az egykori értékrendet, a kistelepüléseken alkalmazott évszázados növényalkalmazási hagyományok követésével. Ez a tendencia jelenleg is megfigyelhető, és a jövőben is követendő az alkalmazott cserjék, évelők tekintetében, de a túlevelű örökzöldek mellőzése szükséges. Ezt kell szem előtt tartani a templom által meghatározott településközpont jövőbeni zöldfelületi fejlesztésénél.

A túlevelű örökzöldek leváltása javasolt nemcsak erről a területről, hanem a település egészén is. Néhány hangsúlyozni kívánt pont kivételétől eltekintve alkalmazásuk nem ajánlott, mert tájidegenek és a zezugos utcaszerkezetben jelenlétük nem fokozza, hanem csökkenti a településképi értékét.

Fontos feladat a Devecseri utca és a hozzá kapcsolódó területek rendezése. Az utca Kup felőli belterületi szegélyén egységes fogadókép kialakítása javasolt. Ugyan a belterület kezdeti szakaszán dús növénykiültetések találhatók, a Nórápi utcától nagyon sivárrá válik a kép. A Nórápi utca és az északi

belterülethatár között húzódó szakaszt mihamarabb rendezni kell. Ez egyrészt a Katica Presszó körüli fás parkoló és pihenő kialakítását, másrészt a szemközti (út másik oldalán lévő) területek zöldfelületi rendszerbe történő bevonását jelenti. A Devecseri utca ezen szakaszának kialakításakor arra kell törekedni, hogy az itt közlekedők előtt feltáruljon a település történeti része, s minél többek figyeljenek fel ezekre az értékekre, akarják közelebbről is megismerni a települést.

A fasorok pótlása, kiegészítése javasolt, illetve fasor létrehozása a települést Kuppal összekötő külterületi út temetővel szemközti oldalán, mert itt semmi nem határolja el az utat a mezőgazdasági területektől. Mielőbbi rendezésre szorul az Ilona utca házaival szemközti terület rész is.

A tájjeleg megtartására alkalmas növényfajokat közöljük az alábbiakban. Ezek egy része (többsége) hazánkban őshonos, kisebbik része pedig elsősorban a gyümölcsfajokból illetve a falusias jelleget tükröző parasztkerti növényekből kerül ki. Megjegyzendő, hogy a tájidegen fenyőfélék és örökzöldek közül csupán két faj található, ezek is elsősorban temetői használatra javasoltak.

FÁK

<i>Acer campestre</i>	Mezei juhar
<i>Acer platanoides</i>	Korai juhar
<i>Acer pseudoplatanus</i>	Hegyi juhar
<i>Acer tataricum</i>	Tatár juhar
<i>Alnus glutinosa</i>	Méztás éger
<i>Carpinus betulus</i>	Gyertyán
<i>Fraxinus excelsior</i>	Magas kőris
<i>Juglans regia</i>	Közönséges dió
<i>Platanus acerifolia</i>	Platán
<i>Prunus amygdalus</i>	Mandula
<i>Quercus robur</i>	Kocsányos tölgy
<i>Salix alba</i>	Fehér fűz
<i>Tilia cordata</i>	Kislevelű hárs
<i>Tilia tomentosa</i>	Ezüsthárs

ALACSONY TERMETŰ FÁK

Alacsony termetű gyümölcsfák (meggy, szilva)	
<i>Crataegus laevigata</i> 'Paul's Scarlet'	Bíborvirágú galagonya
<i>Pyrus calleryana</i> 'Chanticleer'	Kínai körte
<i>Sorbus borbásii</i>	Borbás-madárberkenye
<i>Tilia tomentosa</i> 'Bori'	Ezüst hárs 'Bori' fajtája

CSERJÉK

<i>Berberis vulgaris</i>	Közönséges borbolya
<i>Buxus sempervirens</i>	Puszpáng (temető!)
<i>Cornus mas</i>	Húsos som
<i>Cornus sanguinea</i>	Veresgyűrű som
<i>Corylus avellana</i>	Mogyoró
<i>Cotinus coggygria</i>	Cserszömörce
<i>Crataegus monogyna</i>	Egybibés galagonya
<i>Juniperus sabina</i> 'Tamariscifolia'	Nehézszagú boróka (temető!)
<i>Hibiscus syriacus</i>	Mályvacserje
<i>Hippophae rhamnoides</i>	Homoktövis
<i>Kerria japonica</i> 'Pleniflora'	
Boglárkacserje	

<i>Kolkwitzia amabilis</i>	Kínailonc
<i>Laburnum anagyroides</i>	Aranyeső
<i>Ligustrum vulgare</i>	Vesszős fagyal
<i>Philadelphus coronarius</i>	Jezsámen
<i>Prunus spinosa</i>	Kökény
<i>Prunus tenella</i>	Törpe mandula
<i>Spiraea cinerea 'Grefsheim'</i>	Hamvas gyöngyvessző
<i>Spiraea vanhouttei</i>	Köz. gyöngyvessző
<i>Syringa vulgaris</i>	Kerti orgona

ÉVELŐK

<i>Aster sp.</i>	Őszirózsa
<i>Bergenia cordifolia</i>	Szívlevelű bőrlevél
<i>Calendula officinalis</i>	Körömvirág
<i>Chrysanthemum sp.</i>	Krizantém
<i>Convallaria majalis</i>	Májusi gyöngyvirág
<i>Heimerocallis sp.</i>	Sásliliom fajok
<i>Hosta sp.</i>	Árnyékliliom fajok
<i>Iris pallida 'Variegata'</i>	Dalmát nőszirom
<i>Lavandula angustifolia</i>	Levendula
<i>Rosa sp.</i>	Rózsa fajok
<i>Salvia officinalis</i>	Orvosi zsálya
<i>Sedum sp.</i>	Varjúháj
<i>Sempervivum sp.</i>	Kövirózsa
<i>Yucca filamentosa</i>	Fürtös pálmaliliom

6.2. TÁJ- ÉS TERMÉSZETVÉDELMI JAVASLATOK

A védett terület belterületbe nem vonható, beépítésre szánt terület, bányaterület nem jelölhető ki. A védett terület határai mentén 300 méteres védőterület került kijelölésre, ahol a védett területre alkalmazott szabályozási elemek érvényesek. A védőterületen a szántók gyepterületre való átalakítása javasolt. A védőterületen a vizekre és a vízben élő szervezetekre veszélyes vegyi anyagok kijuttatása, elhelyezése tilos. Hulladéklerakó, hulladéktároló, hulladékkezelő és vegyszertároló nem létesíthető. A védett területen folytatható tevékenységek szabályozását a természetvédelmi kezelési terv tartalmazza. Művelési ág megváltoztatása, illetve közmű, közút építése környezeti hatásvizsgálat alapján, a természetvédelmi hatóság által meghatározott feltételekkel engedélyezhető.

A természeti terület belterületbe nem vonható, beépítésre szánt terület, bányaterület nem jelölhető ki rajta. A természeti területek erdőterületei védelmi (védő) rendeltetésűek az Attyai-láprét TT védelme céljából. Ezeken a területeken fokozatos felújító vágást kell alkalmazni és csak a termőhelynek megfelelő őshonos faj telepíthető. Művelési ág megváltoztatása, illetve közmű, közút építése környezeti hatásvizsgálat alapján, a természetvédelmi hatóság által meghatározott feltételekkel engedélyezhető.

Tágabb értelemben az ökológiai kiegyenlítő felületek közé sorolhatók a mezőgazdasági erdő- és cserjesávok is. A fajok mozgása akkor a legjobban biztosított, ha ezek egymásba kapcsolódva zöldfolyosó rendszert alkotnak. A tájvédelmi feladatok közé tartozik a hiányzó fasorok, erdő- és cserjesávok létrehozása, illetve ezek segítségével zöldfolyosó rendszer kialakítása. A vizsgálatban már szerepelt, hogy a mezővédő fásításnak sokféle előnye van. Lecsökkenti a szél erejét, ezáltal csökkenti a szárító hatást. Csökken a növények párologtatása, ezáltal javul a terület vízháztartása is. Nincs

mechanikai károsítás, biztosítja a csapadék egyenletes eloszlását. Jó hatással van a talaj szerkezetére és szervesanyag tartalmára is. Mindezen okok miatt javul a terméseredmény, és egy természeti értékekben gazdagabb mezőgazdasági terület alakul ki. A fajok és az erdősáv szerkezetének helyes megválasztásával elkerülhető a turbulens hatás, a gyökérkonkurrencia, a gyomosodás megindulása. A részletes tervezésnél nagyon fontos a cél meghatározása (mezővédő, hófogó, vagy csatorna menti fásítás). Általánosságban elmondható, hogy optimális a 10-30 %-os hézagossággal áttört, 12-20 méter széles (8-13 sor) erdősáv, amely többszintes szerkezetű. Egy erdősávban 4-8 fajnál többet nem érdemes tervezni. Az erdősávok kapcsolódjanak egymáshoz rendszert alkotva. A rendszer általában fő-és melléksávokból épül fel. A fősávokat a szélirányra merőlegesen kell telepíteni, a melléksávok pedig a fősávokat kötik össze. Az erdősávokat helyenként megszakítva lehet biztosítani a gépek mozgását. A védett zóna az erdősáv előtt a magasság 20-25-szöröse, utána kb. 50-szerese. A fajok megválasztásának szempontjai:

- ne legyen köztes gazdája betegségeknek
- társulásképes legyen
- ne legyen szélre érzékeny
- hasonló igényű fajok legyenek
- hasonló növekedési erélyűek legyenek
- gazdasági szempontokat figyelembe kell venni
- cserjék alul zárt állományt alkossanak (gyomosodás megakadályozása, avar megtartása, talajvédelem)

Fontos tájvédelmi feladat az egyedi tájértékek megóvása. Ezt a természet védelméről szóló 1996. évi LIII. törvény rögzíti a 6.§ 2. bekezdésében. Ez elsősorban a tájértékek katasztrofizációját, részletes leírását (MSZ 20381) és folyamatos állapot, illetve állagmegóvását foglalja magába. Ehhez a tevékenységhez hozzátartozik az egyedi tájérték környezetének rendezése is, amely a károsító hatások kiküszöbölését is jelenti.

Védetté nyilvánításra javasoljuk a római katolikus templom kertjének négy koros hársfáját (*Tilia* sp.), illetve a templom mögötti területen található magas kőrist (*Fraxinus excelsior*) és platánt (*Platanus x hybrida*).

6.3. TÁJREHABILITÁCIÓS JAVASLATOK

Különös figyelmet kell fordítani a külterületi majorok rendezésére.

Az utak menti fasorok kiegészítése mellett javasolt a cserjesávokkal is kiegészített út menti növényzát telepítése.

Tájrehabilitációs feladat a vízfolyás parti sávjának védelme, növényhiányos szakaszainak kiegészítése. Ide tartozik a vízelvezető árkok környezetének rendezése, az árokpartok növényesítése. Fontos, hogy a vízfolyást legalább 10 méteres növényzát válassza el a mezőgazdasági területtől. Ezáltal csökken az erózió, szűrőhatás érvényesül a vízfolyás felé, kedvező mikroklíma alakul ki, valamint táplálkozó-, és szaporodóhelyként szolgál az élővilág számára. Ezek a cserjés, ligetes sávok egyben részei a zöldfolyosó rendszernek is. A természetvédelmi törvény (1996. évi LIII. trv.) kimondja a 18.§ 3. és 4. bekezdésében, hogy vízfolyások partvonalától számított 50 méteren belül új épületek, mesterséges létesítmények elhelyezése, illetve a partvonalától 1000 méteren belül veszélyes vegyi anyagok kijuttatása, elhelyezése tilos.

Azonnali felszámolása szükséges az illegális hulladék lerakásoknak, különös tekintettel az Ilona utcai szemétkerakásra.

7. ÖSSZEGRZÉS

A külterület jelentős része szántóterületekből áll, de a közigazgatási terület keleti oldalán jelentős a természetközeli területek aránya. Az északi és nyugati oldal szántóterületein elsődleges feladat az ökológiai kiegyenlítő felületek, nedves sávok védelme, zöldfolyosó rendszerré bővítése. Ez nemcsak táj- és természetvédelmi, hanem gazdasági okokból is előnyös. A külterületen bármilyen fejlesztéssel szemben előtérbe kell helyezni a táji-, természeti érdekeket nemcsak a védett terület, hanem a külterület egészének még meglévő természetközelsége, illetve táji értékei miatt is.

A település belterületének történeti szerkezete magas szintű tájlesztítikai értékek hordozója. Ez hagyományokon alapuló növényalkalmazással párosulva egyedülállóan szép, karakteres településképet eredményezhet.